

Juliusz Sikorski

„CARITAS” W GORZOWIE WLKP. W LATACH 1946-1950

Organizacja „Caritas” była i jest wypróbowanym i polecanym przez Kościół środkiem skutecznego rozwinięcia katolickiej akcji charytatywnej. „Celowa, zorganizowana katolicka akcja charytatywna – pisał ksiądz Administrator Edmund Nowicki, ustanawiając 15 stycznia 1946 r. Związek „Caritas” Administracji Apostolskiej – jest za dni naszych tym silniejszym nakazem sumienia katolickiego, że duch materializmu stara się za pomocą stojących mu do dyspozycji kapitałów i organizacji wyprzeć Kościół i Jego Boże posłannictwo z życia społecznego”¹. Jego siedzibą został Gorzów Wlkp. Początkowo Zarząd Związku miał swój lokal w budynku przy ul. Łokietka 16, następnie przy 30 Stycznia 2. Przez cały okres istnienia Związku jego dyrektorem był ks. Rafał Markiton, a funkcję prezesa piastowali najpierw przewodniczący Sądu Okręgowego w Gorzowie Teofil Krych, później (od 1 grudnia 1948 r.) ks. dr Józef Michalski, kanclerz Kurii².

Podstawowym celem Związku było szerzenie zasad katolickich w dziedzinie dobroczynności na terenie Administracji Apostolskiej, kierowanie akcją charytatywną oraz reprezentacja i ochrona jej interesów. Miał zatem Związek „Caritas” szerzyć naukę Kościoła katolickiego o miłosierdziu i pogłębiać jej rozumienie, pobudzać ofiarność i urządzać zbiórki na cele charytatywne, kształcić apostołów miłosierdzia chrześcijańskiego, tworzyć lub dawać inicjatywę do rozwoju dzieł miłosierdzia wedle potrzeby, popierać zrzeszenia i zakłady charytatywne, koordynować i udoskonalać ich działalność, współpracować z innymi organizacjami dobroczynnymi, zastępować sprawy dobroczynności katolickiej wobec władz oraz tworzyć własne oddziały i okręgi. Pierwsze tworzone były w parafiach, drugie w dekanatach³. Tylko do połowy maja 1946 r. na ogólną liczbę 140 parafii istniejących na terenie Administracji powstało 98 oddziałów Związku⁴.

W ciągu pierwszych dziesięciu miesięcy istnienia Związku na terenie Administracji, jak informował w piśmie do prymasa A. Hlonda z dnia 28 października 1946 r. ks. E. Nowicki, zorganizowano i uruchomiono już 143 parafialne oddziały „Caritas”, 39 przedszkoli „Caritas”, 32 kuchnie ludowe, czternaście przychodni

---

¹ *Dekret w sprawie wznowienia działalności „Caritas”, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamięńskiej, Lubuskiej i Pralatury Pilskiej” [dalej: ZAAKLIPP] 1946, nr 1(4), s. 1.*

² *Schematyzm Administracji Apostolskiej Kamięńskiej, Lubuskiej i Pralatury Pilskiej, Gorzów n/W 1949, s. 11.*

³ *Statut Związku „Caritas”, Administracji Apostolskiej Kamięńskiej, Lubuskiej i Pralatury Pilskiej, ZAAKLIPP 1946, nr 1(4), s. 2-5.*

⁴ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 10, s. 6.

lekarских, pięć świetlic młodzieżowych, dwa sierocińce, dwa żłobki dziecięce, dwie stacje opieki na matką z dzieckiem, dwa domy starców, trzy domy noclegowe, trzy szwalnie, szpital na 150 łóżek oraz bursę. Ponad 5000 osób objętych było stałą opieką, a 6500 korzystało codziennie z darmowych obiadów⁵. Zorganizowano także miejsca pracy. W samym Gorzowie przy ul. 30 Stycznia 2 działała szwalnia „Caritas” zatrudniająca w lipcu 1946 r. trzysta osób⁶, z czasem stając się miejscem pracy dla 25 osób⁷. Obok prania bielizny kościelnej i szat liturgicznych prowadzono tam naprawę zniszczonej odzieży pochodzącej z darów amerykańskich⁸. W połowie 1947 r. zreorganizowano ją i dostosowano do krawiectwa męskiego i damskiego⁹. W tym samym mniej więcej czasie otworzono w Gorzowie przy ul. Woskowej drugą szwalnię „Caritas”¹⁰, która w 1948 r. zatrudniała 23 osoby¹¹. Pierwsza z nich była warsztatem pracy zarobkowej, druga zaś miała charakter szkoleniowy¹².

Momentem podsumowującym początkowy okres działalności był I Walny Zjazd Związku, który rozpoczął się w Gorzowie 19 sierpnia 1947 r.¹³ Z radością konstatowano, iż do 31 lipca tego roku „Caritas” Administracji liczyła już 138 oddziałów¹⁴. Związek zrzeszał już wówczas 586 członków czynnych i 12 481 wspierających. Przez półtora roku jego istnienia ze stałej pomocy korzystały 17 043 osoby, z jednorazowej 72 213. W samym tylko 1946 r. 600 dzieci brało udział w koloniach zorganizowanych przez Związek, a już w roku następnym na koloniach i półkoloniach wypoczywało 1400 pociech. Zapomogę w gotówce otrzymało 4617 osób, w żywności 63 530, w odzieży 47 729, w obuwiu 9130, w lekarstwach 5040. W domach pielęgnowano 3370 chorych, 1174 razy pośredniczono w otrzymaniu pracy. Członkowie „Caritas” uczestniczyli 239 razy w pogrzebach ubogich zmarłych. W ramach Związku swą działalność rozwijało 85 siostr zakonnych z różnych zgromadzeń¹⁵. Przy okazji Zjazdu – w trosce o podnoszenie kwalifikacji kadr – odbył się w Gorzowie dwudniowy kurs dla 85 kierowniczek biur „Caritas”¹⁶.

Drugiego dnia Zjazdu uroczystie poświęcono Społeczny Warsztat Stolarski „Caritas” przy ul. Wał Okrężny w budynku przyznanym Związkowi jeszcze w lutym tego roku. W sierpniu zakład zatrudniał już dziesięć osób (w perspektywie chciano zwiększyć zatrudnienie do dwudziestu). Przy stolarni znajdowała się ofi-

⁵ P.G. [G. Pytla k], *Caritas*, „Trakt”, Gorzów Wlkp. 1998, nr 18, s. 26.

⁶ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 10, s. 6.

⁷ G. Pytla k, *op. cit.*

⁸ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 10, s. 6.

⁹ „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 29, s. 209.

¹⁰ „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 25, s. 185.

¹¹ K. Ł a b i ń s k i, *Kronika. Parafia Chrystusa Króla w Gorzowie*, ZAAKLiPP 1948, nr 3-4, s. 127.

¹² Archiwum Państwowe Oddział w Gorzowie Wlkp. [dalej: APG], Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Gorzowie Wlkp. [dalej: ZMiMRN], sygn. 49 s. 12, Materiały do kroniki miejskiej.

¹³ ZAAKLiPP 1947, nr 3, s. 361.

¹⁴ Wynika z tego, że od października 1946 r. do lipca 1947 ich liczba spadła o 5.

¹⁵ *I Walny Zjazd Związku „Caritas”*, ZAAKLiPP 1947, nr 5, s. 363.

¹⁶ *Tamże*, s. 365.

cyna, którą przeznaczono na mieszkania dla bezdomnych uczniów¹⁷. Drugi warsztat stolarski „Caritas” powstał nieco później przy Domu Katolickim parafii Chrystusa Króla (ul. Woskowa) z przekształcenia istniejącej tam już wcześniej stolarni¹⁸.

Gorzowska „Caritas”, działająca w ramach trzech oddziałów¹⁹, dysponowała prócz wspomnianych warsztatów także dwiema kuchniami. W samym tylko sierpniu 1947 r. wydano z nich łącznie z Miejskim Komitetem Opieki Społecznej 979 obiadów²⁰. Dwa miesiące później tylko z kuchni prowadzonych przez „Caritas” skorzystały 394 osoby²¹, a w listopadzie tego roku w kuchniach MKOS i „Caritas” na terenie miasta i powiatu stołowało się 325 podopiecznych²². Do 1949 r. liczba wydawanych łącznie przez „Caritas” i MKOS obiadów wzrosła do 2500²³.

W Gorzowie Związek prowadził także przedszkola. Na ich otwarcie zdobywano fundusze w różny sposób, między innymi przeprowadzając zbiórki uliczne. Tak było np. przy parafii Św. Krzyża, gdzie tamtejszy oddział „Caritas” w ten właśnie sposób zdobywał środki na uruchomienie ochronki i przedszkola dla biednych i sierot²⁴. W 1948 r. na terenie miasta istniały już cztery przedszkola „Caritas”, a w samym tylko drugim półroczu tego roku liczba podopiecznych w tych przedszkolach wzrosła z 267 do 310, a liczbę opiekunów powiększono z sześciu do siedmiu²⁵. W 1949 r. w mieście działało już na ogólną liczbę dziewięciu przedszkoli pięć prowadzonych przez „Caritas”²⁶.

Na tym oczywiście nie kończyła się troska Związku o dziecko. Między innymi w grudniu 1946 r. prawie wszystkie oddziały „Caritas” urządziły wieczór św. Mikołaja lub Gwiazdkę dla najbiedniejszych dzieci. Staraniem Oddziału Caritas przy

¹⁷ *Tamże*, s. 364. Także: Archiwum Państwowe Oddział w Wilkowie [dalej: APW], Komitet Powiatowy PPR w Gorzowie Wlkp. [dalej: KP PPR], sygn. 3/V/18; „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 25, s. 185; G. Pytlak, *op. cit.*

¹⁸ K. Łabiński, *op. cit.*, s. 127.

¹⁹ Gorzów podzielony był wówczas na trzy parafie i przy każdej z nich istniał oddział Związku. APG, ZMiMRN, sygn. 102, s. 1, Rejestr stowarzyszeń i związków.

²⁰ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze [dalej: APZG], Urząd Wojewódzki Poznański Ekspoztura w Gorzowie Wlkp. [dalej: UWP Eksp. Gorzów], sygn. 34 s. 71, Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Gorzowskiego za sierpień 1947 r.

²¹ *Tamże*, sygn. 34, s. 136, Sprawozdanie sytuacyjne Referatu Opieki Społecznej za październik 1947 r.

²² *Tamże*, sygn. 34, s. 166, Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Gorzowskiego za listopad 1947 r.

²³ *Tamże*, sygn. 33, s. 30, Sprawozdanie sytuacyjne Prezydenta Miasta Gorzowa Wlkp. za I kwartał 1949 r.

²⁴ APG, ZMiMRN, sygn. 99, s. 74-75, Zezwolenia...

²⁵ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 35, s. 24, Sprawozdanie sytuacyjne Prezydenta Miasta Gorzowa za III kwartał 1948 r.; *tamże*, sygn. 33, s. 17, Sprawozdanie sytuacyjne za IV kwartał 1948 r. W sprawozdaniu za III kwartał 1948 r. podano, iż przedszkola „Caritas” w Gorzowie istnieją przy ul. Woskowej 1, Mieszka I 46, 30 Stycznia 2, Warszawskiej 45. W kolejnym sprawozdaniu kwartalnym podano, iż przedszkola mieszczą się na ul. Woskowej 1, Śląskiej, 30 Stycznia 2 i Warszawskiej 45. Różnica dot. ulic Śląskiej i Mieszka I.

²⁶ APG, ZM i MRN w Gorzowie sygn. 49, s. 12, Materiały do kroniki miejskiej.

parafii NMP w Gorzowie urządzono opłatek dla 380 osób i 230 ubogich dzieci. Oddział przy parafii Chrystusa Króla przy poparciu lokalnej społeczności urządził mikołajkowe wieczorki oraz opłatek dla przedszkoli i dzieci Krucjaty. Rozdano wówczas także ponad 180 paczek dzieciom i biednym²⁷. Oczywiście akcje tego typu praktykowano i w latach późniejszych²⁸. Prócz tego np. 15 maja 1947 r. przy parafii Chrystusa Króla – w związku z przystąpieniem po raz pierwszy do Komunii św. – 132 dzieci ze szkół nr 2 i 4 wraz z gronem nauczycielskim „Caritas” ugościła uroczystym obiadem²⁹.

Troską otaczano także młodzież starszą. Z myślą o niej w 1946 r. Związek zamierzał otworzyć w lokalu związkowym świetlicę „Caritas” oraz czytelnię³⁰, a 19 lutego 1947 r. uroczystie otwarto w Domu Katolickim przy parafii Chrystusa Króla Młodzieżową Bibliotekę „Caritas”. Powstała ona dzięki wspólnym staraniom organizacji młodzieżowych i Krucjaty Eucharystycznej³¹.

„Caritas” angażowała się także w organizację tzw. akcji letniej. Oddział działający przy parafii NMP w 1947 r. urządził półkolonie dla 350 dzieci³². W tym roku ogółem Związek Administracji zapewnił wypoczynek 1494 pociechom. W następne wakacje liczbę dzieci korzystających z akcji letniej zwiększono o 100%. W 1948 r. po raz pierwszy zorganizowano „Wakacje u rodziny na wsi”. Na „letnie wsparcie” liczyć mogły również drużyny harcerskie. Hufiec Harcerek, gorzowska 15 drużyna harcerzy oraz drużyna harcerzy Niższego Seminarium Duchownego otrzymały w tym roku ponad 210 tys. złotych w naturze i w lekarstwach plus namioty i łóżka³³. Przy okazji trzeba wspomnieć, iż „Caritas” wspierała także istniejące w Gorzowie dwa seminaria duchowne³⁴.

Na marginesie wypada nadmienić, iż w kwietniu 1947 r. przy gorzowskim „Caritas” działał stały amatorski zespół młodzieżowy³⁵.

Święta są zawsze dla chrześcijan okresem szczególnym. W tym czasie dużo uwagi poświęcano tym, którzy nie mogli obchodzić ich dostatnio. I tak w 1946 r. z okazji świąt wielkanocnych Związek urządził przy wydatnej pomocy trzech gorzowski oddziałów święcone dla czterystu najbiedniejszych rodzin miasta. Dary osobiście poświęcił J. E. Administrator Edmund Nowicki. Święcone urządzono również dla więźniów w miejscowym więzieniu, gdzie ks. dyrektor Rafał Markiton

²⁷ „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 5, s. 39.

²⁸ „Tygodnik Katolicki” 1950, nr 27, s. 202.

²⁹ „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 21, s. 161.

³⁰ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 10, s. 6.

³¹ „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 8, s. 63.

³² „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 29, s. 209.

³³ „Tygodnik Katolicki” 1948, nr 40, s. 321.

³⁴ APG, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej [dalej: PMRN], Wydział Spraw Wewnętrznych (dalej: WSW), sygn. 21, s. 9, Prezydent Miasta, Starosta Grodzki w Gorzowie do UW Poznańskiego Wyzd. Społeczno-polityczny w Poznaniu dn. 30 I 1950 r.

³⁵ APG, SPG, sygn. 1029, s. 143, Sprawozdanie Referatu Kultury i Sztuki za miesiąc kwiecień 1947 r. i plan pracy na maj.

odprawił uroczystą mszę³⁶. W okresie wielkanocnym w 1947 r. w przedszkolu Caritas nr 1 na Zawarciu urządzone były wieczorki³⁷.

Związek był wszędzie tam, gdzie potrzebna była pomoc i opieka. W październiku 1947 r. gorzowska „Caritas” rozdzieliła 95 osobom dotkniętym powodzią w Lipkach Wielkich i okolicy 240 kg mąki pszennej 50%, trzydzieści koców, dziewięć peleryn, pięćdziesiąt par butów, 95 szt. odzieży, dwadzieścia szt. bielizny, trzydzieści par zelówek, 25 par pończoch³⁸.

Fundusze na działalność statutową Związek czerpał z kilku źródeł. Były nimi: składki członkowskie, imprezy i zbiórki, własne przedsiębiorstwa oraz datki, darowizny, subwencje itp.³⁹ „Caritas” dysponowała więc środkami pochodzącymi z ofiarności społeczeństwa polskiego, subwencjami episkopatu amerykańskiego, Rady Polonii Amerykańskiej oraz Ligi Katolickiej w Chicago. I choć już w lutym 1946 r. do Gorzowa dotarły pierwsze dary amerykańskie⁴⁰, to samo ich rozprowadzanie, pochłaniające wiele cennego czasu, nasuwało liczne trudności wskutek braku benzyny i niezamożności oddziałów⁴¹.

Swą działalność prowadziła „Caritas” także w ramach „Tygodni Miłosierdzia”. Pierwszy odbył się już w 1945 r., ze względu jednak na będącą cały czas jeszcze w organizacji młodą administrację miał niewielki zakres. Już w roku następnym pod hasłem „Caritas w trosce o dziecko” urządzono „Tydzień” na szeroką skalę. Odbył się on w dniach 6-12 października 1946 r. Hasło rzucone wówczas przez „Caritas” znalazło chętnie przyjęcie wskutek fizycznego i moralnego zagrożenia dziecka w efekcie wojny⁴². W roku następnym „Caritas” w czasie „Tygodnia Miłosierdzia” zaopatrzyła na terenie miasta Gorzowa w paczki żywnościowe 150 chorych i siedemdziesięciu starców, a w powiecie obdarowano dziesięciu chorych odzieżą i żywnością⁴³. Kolejny „Tydzień” – zorganizowany pod hasłem „Służmy Rodzinie” – odbył się w dniach 3-10 października 1948 r. Do realizacji bogatego programu przystąpiły niemal wszystkie parafie Administracji Apostolskiej. W jego ramach odbywały się nabożeństwa z okolicznościowymi kazaniami i naukami na temat rodziny, akademie i przedstawienia, odwiedzanie i obdarowywanie rodzin wielodzietnych, odczyty, pogadanki dla młodzieży szkolnej i przedszkolnej oraz współ-

---

³⁶ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 10, s. 6.

³⁷ „Tygodnik Katolicki” 1947, nr 15, s. 119.

³⁸ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 34, s. 137, Sprawozdanie sytuacyjne Referatu Opieki Społecznej za październik 1947 r.

³⁹ Statut Związku „Caritas” ..., s. 3.

⁴⁰ Ks. Bp P. S o c h a, *Sylwetki administratorów apostolskich i biskupów diecezji zielonogórsko-gorzowskiej*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, Gorzów Wlkp. 1998, nr 5, s. 341.

⁴¹ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 10, s. 6; „Głos Wielkopolski” 1946, nr 113, s. 4; G. P y t l a k, *op. cit.*

⁴² „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 20, s. 5-6, 1947, nr 1, s. 7; APG, ZMiMRN, sygn. 99, s. 83-84.

⁴³ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 34 s. 137, Sprawozdanie sytuacyjne Referatu Opieki Społecznej za październik 1947 r.

ne dobre uczynki. W całej Administracji zebrano wówczas ponad 1 800 000 zł. Dekanat gorzowski w ogólnym ujęciu uplasował się na czwartym miejscu⁴⁴.

W pracę gorzowskiej „Caritas” zaangażowanych było wiele osób. Wśród nich były SS. Miłosierdzia (Szarytki), które wykazywały się jako organizatorki instytucji dobroczynnych i obok pracy w Szpitalu Miejskim i opiece społecznej prowadziły również placówki „Caritas”⁴⁵. Rozwijający się Związek w pierwszym kwartale 1948 r. zrzeszał 185 osób z terenu miasta i powiatu⁴⁶.

„Caritas” – wychodząc naprzeciw bieżącym problemom społecznym – brała także udział w propagowaniu trzeźwości. Problem był nabrzmiały, skoro władze miasta odnotowywały: „Ludzie dowcipkują na ten temat, że Gorzów należy przechrzcić na Gorzałkowo”⁴⁷. W ramach walki z alkoholizmem w 1948 r. podjęto działania zmierzające do utworzenia stowarzyszenia trzeźwości działającego pod szyldem gorzowskiej „Caritas”⁴⁸.

Zrazu działalność charytatywna gorzowskiego Kościoła cieszyła się dużym poparciem władz. Dano jest wyraz pisząc w jednym ze sprawozdań: „Z uznaniem należy także podkreślić dobroczynną działalność (Caritas) i wychowawczą (ochronki, żłobki) Kościoła”⁴⁹. Organizowane w tym okresie akcje zdobywania funduszy przez Kościół, które wymagały zezwoleń władz państwowych, nie napotykały na trudności⁵⁰. Sytuacja w tym względzie uległa jednak zmianie już w sierpniu 1948 r., kiedy to zaostrozono przepisy dotyczące zbiórek publicznych. W ich świetle odtąd nie wolno było duchowieństwu osobiście bądź przez innych bez szczególnego pozwolenia władzy administracji ogólnej przeprowadzać kwest poza budynkami i pomieszczeniami poświęconymi wyłącznie służbie Bożej⁵¹. Dekret był konsekwencją ogólnej polityki władz wobec Kościoła i jego instytucji, zmierzającej do ograniczania swobody ich działania. Ostatecznie sprawę załatwiono w

⁴⁴ Caritas. *Sprawozdanie z IV Tygodnia Miłosierdzia (3-10 X 1948 r.)*, ZAAKLiPP 1949, nr 1-2, s. 85-87.

⁴⁵ Zakonnice prowadziły w Gorzowie także sierociniec, w którym w marcu 1946 r. przebywało ok. 50 dzieci od wieku niemowlęcego do 16 roku życia. „Głos Wielkopolski” 1946, nr 87, s. 5, nr 113, s. 4.

⁴⁶ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 35, s. 12, Sprawozdanie kwartalne z działalności pow. gorzowskiego za czas od 1 I 1948 r. do 31 III 1948 r.

⁴⁷ APG, Starostwo Powiatowe Gorzowskie [dalej: SPG], sygn. 363, s. 201-203, Sprawozdanie Referatu Społeczno-politycznego ZM m. Gorzowa n/W za miesiąc lipiec 1946 r.

⁴⁸ *III Konferencja Księży Dziekanów w Gorzowie*, ZAAKLiPP 1948, nr 5-6, s. 185.

⁴⁹ APG, SPG, sygn. 363, s. 201-203, Sprawozdanie Referatu Społeczno-politycznego ZM m. Gorzowa n/W za miesiąc lipiec 1946 r.

⁵⁰ Dla przykładu można tu wspomnieć o zachowanych w zasobie gorzowskiego archiwum zezwoleniach na tego typu działalność. Np. przy okazji obchodów „Tygodnia Miłosierdzia” w 1946 r. czy przy zdobywaniu środków na otwarcie ochronki i przedszkola dla biednych i sierot przy parafii Św. Krzyża. APG, ZMiMRN, sygn. 99 ss. 74-75, 83-84.

⁵¹ Dz. U. RP 1948 r., nr 36, poz. 250. Informacje na ten temat przekazano duchowieństwu pracującemu na terenie Administracji w: *Zmiana ustawy z dn. 15 III 1933 r. o zbiórkach publicznych (Dz. U. RP 1933 r., nr 33, poz. 223)*, ZAAKLiPP 1948, nr 11-12, s. 376.

1949 r., zakazując organizowania zbiórek pieniędzy i cofając wszelkie dotacje państwowe⁵².

Ograniczenia powodowały poszukiwanie nowych metod pozyskiwania funduszy. W tym celu w myśl postanowienia Komisji Charytatywnej Episkopatu polecono, aby od 1 stycznia 1949 r. przekazywano z kas kościelnych na rzecz „Caritas” w Gorzowie miesięczne składki w wysokości 120 zł od parafii i placówek duszpasterskich do 2 tys. dusz. Za każdy kolejny tysiąc dodawano 60 zł.⁵³ Sytuacja finansowa kościelnej dobroczynności wymagała systematycznego dopływu funduszy kościelnych na utrzymanie placówek opiekuńczych „Caritas”, stąd ks. dyrektor Rafał Markiton podkreślał na IV konferencji dziekanów istotę tzw. Darów Ołtarza kierowanych na ten właśnie cel⁵⁴.

Wraz z zachodzącymi w kraju zmianami systematycznemu oziębieniu ulegały wzajemne stosunki państwo-kościelne. Przyczyniło się do tego także wydanie przez obradujący na początku września 1947 r. na Jasnej Górze episkopat listu do wiernych, w którym m. in. zaprotestowano przeciw ateistycznej indoktrynacji młodzieży, ograniczaniu swobód religijnych i nasileniu cenzury. List stał się przedmiotem obrad Biura Politycznego, na którym postanowiono poddać Kościół nowej fali restrykcji⁵⁵. Wykonanie poleceń nasilających walkę z Kościołem powierzono różnym organom administracji państwowej, najważniejsze jednak zadanie postawiono przed resortem bezpieczeństwa. W dniach 13-15 października 1947 r. w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego odbyła się pierwsza ogólnokrajowa odprawa poświęcona zagadnieniu ograniczenia wpływów Kościoła, na której postulowano m. in. systematyczne rozpracowywanie instytucji Kościoła w terenie, w tym oczywiście „Caritas”⁵⁶.

Znakomitym polem do ataków stała się jedynie kościelna osobowość prawna Związku. Jej legalność zaczęto kwestionować już na przełomie lat 1947 i 1948, a zmiany w ustawie o stowarzyszeniach, do których doszło w październiku 1947 r., stworzyły, zdaniem władz, podstawy do nadzoru nad „Caritas”. Zażądano wówczas od stowarzyszenia prócz wykazów imiennych zarządów diecezjalnych także projektu statutu, a następnie sprawozdań z działalności⁵⁷.

Władze gorzowskiej „Caritas” ani myślały podporządkować się zarządzeniom władz państwowych, konsekwentnie nie składając sprawozdań z działalności⁵⁸.

⁵² J. K r u k o w s k i, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 205; A. D u d e k, *Państwo i Kościół w Polsce 1945-70*, Kraków 1995, s. 20.

⁵³ *Zarządzenie w sprawie składki miesięcznej na rzecz Związku „Caritas” w Gorzowie*, ZAAKLiPP 1949, nr 5-6, s. 183.

⁵⁴ *IV Konferencja Księży Dziekanów Administracji Apostolskiej w Gorzowie (26-28 kwietnia 1949 r.)*, tamże, s. 203.

⁵⁵ M. in. w związku z listem przesłuchiowano proboszczów, zaostrzono cenzurę prasy katolickiej, ograniczono ilość nabożeństw transmitowanych przez radio oraz postanowiono ujawnić, jakie środki przeznaczane są na instytucje kościelne. Zob. A. D u d e k, *op. cit.*, s. 12-13.

⁵⁶ A. G a r l i c k i, *Z tajnych archiwów*, Warszawa 1993, s. 41-52.

⁵⁷ J. Ż a r y n, *Kościół a władza w Polsce (1945-1950)*, Warszawa 1997, s. 273.

⁵⁸ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 34, s. 90, Sprawozdanie sytuacyjne Referatu Społ.-polit. za IX 1947 r.

Sprawa żądań w zakresie rejestracji „Caritas” oraz innych organizacji kościelnych była poruszana na kwietniowej konferencji księży dziekanów w 1948 r. Stanowisko Kościoła było oczywiste. Ksiądz administrator Edmund Nowicki oraz dyrektor Związku ks. Rafał Markiton podkreślali, iż oddziałów „Caritas” (nie posiadających przecież osobowości prawnej, opartych na prawie kanonicznym) żadną miarą nie należy rejestrować⁵⁹. Opór w tej sprawie na terenie całego kraju skłonił władze do przyjęcia do wiadomości jedynie faktu zgłaszania przez poszczególnych biskupów do urzędów istnienia oddziałów diecezjalnych Związku, z wyraźnym zaznaczeniem, że ani statut, ani działalność „Caritas” nie mogą podlegać instytucjom państwowym, a kontrola finansowa może dotyczyć jedynie subwencji państwowych⁶⁰ (te zresztą z czasem zostały Związkowi cofnięte). Władze zdawały sobie chyba sprawę ze swych ograniczonych kompetencji kontrolnych względem Związku, skoro tego samego dnia, w którym ukazała się nowelizacja, 2 października 1947 r. Biuro Rad Narodowych w Warszawie okólnikiem nr 209 informowało jednostki podległe, iż działalność „Caritasu” podlega kontroli rad narodowych o tyle tylko, o ile chodzi o zużycie otrzymanych przez Caritas subwencji ze źródeł publicznych⁶¹.

Na lutowym plenum KM PZPR w 1949 r. gorzowscy działacze partyjni załamywali ręce twierdząc, iż sprawie „Caritas” „nic [...] nie da się teraz zrobić. Co gorsza [...] wielu członków partii ma żony w »Caritasie«, i po tej linii należy wpłynąć na zmianę tego stanu, na zabranie ich stamtąd. [...] nad działalnością »Caritasu« powinna z daleka czuwać partia i uniemożliwić rozszerzanie się wpływów”⁶². Zgodnie z postulatami akcję podporządkowania „Caritas” wznowiono, kiedy 22 lutego prezydent miasta zażądał od księdza Rafała Markitona wykazów zawierających składy osobowe Zarządu i oddziałów „Caritas” oraz sprawozdania rocznego z działalności. Ten przekazał pismo Kurii, która poinformowała władze miasta, iż w związku z tym, że nie było jej wiadome, by obowiązujące przepisy prawne nakazywały sporządzanie sprawozdań rocznych z działalności instytucji kościelnych, sprawę skierowano do Krajowej Centrali „Caritas” w Krakowie z prośbą o zajęcie stanowiska w tym względzie. Prezydent uważał, że „Caritas” – nie będąc zrzeszeniem mającym na celu wyłączone i bezpośrednie wykonywanie kultu religijnego – nie może podlegać Kościołowi, więc władzą nadzorczą dla „Caritas” jest Zarząd Miejski, który opierając się na prawie o stowarzyszeniach z 1932 r. ma możliwość wglądu w jej działalność, a tym samym Zarząd Stowarzyszenia był zobligowany

⁵⁹ II Konferencja księży dziekanów w Gorzowie, ZAAKLIPP 1948, nr 5-6, s. 180, 185. Wcześniej Zarząd Związku informował władze o tworzeniu nowych oddziałów. Tak był w przypadku np. Strzelc Kraj., Drezdenka i Kurowa. APG, Starostwo Powiatowe Strzeleckie, sygn. 279, s. 56, Obwodowy Pełnomocnik Rządu R.P. w Strzelcach Kraj. do Urzędu Wojewódzkiego Wydz. Ziemi Lubuskiej w Poznaniu dn. 10 V 1946 r.; *Tamże*, sygn. 280 s. 16, Obwodowy Pełnomocnik Rządu R.P. w Strzelcach Kraj. do Pow. Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Strzelcach dn. 10 V 1946 r.

⁶⁰ J. Ż a r y n, *op. cit.*, s. 273.

⁶¹ APG, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Strzelcach Kraj., sygn. 4, Okólnik nr 209 z dn. 12 IX 1947 r. w sprawie kontroli społecznej PCK i Stowarzyszenia „Caritas”.

⁶² APW, Komitet Miejski PZPR w Gorzowie Wlkp. [dalej: KM PZPR], sygn. 40/II/1, Protokół zebrania Plenum KM PZPR w Gorzowie odbytego w dniu 8 II 1949 r.

zastosować się do jego zarządzeń⁶³. Niechęć Kościoła do udostępniania władzom informacji na temat związku prezydent miasta skonstatował: „Działalność »Caritasu« osłonięta jest tajemnicą. Władze związku nie składają żadnych sprawozdań zasłaniając się tym, że sprawa ta zostanie uregulowana przez Ministerstwo Administracji Publicznej”⁶⁴.

Ponownie akcją rejestracyjną próbowano objąć Związek po ukazaniu się dekretu z 5 sierpnia 1949 r. o zmianie przepisów dotyczących stowarzyszeń, jednak nie przyniosło to oczekiwanych rezultatów. 5 września prezydent miasta donosił ekspozyturze poznańskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie, iż „Caritas” tłumaczy się tym, iż sprawa zostanie uregulowana odgórnie przez centralę w Krakowie⁶⁵.

Spór wokół bytu prawnego Związku nie był oczywiście jedynym polem ataków. W drugiej połowie 1948 r. zaczęto kwestionować rzetelność działalności „Caritas”. W sprawozdaniu prezydenta miasta za III kwartał 1948 r. odnotowano, iż gorzowska „Caritas” „przejawia najbardziej skoordynowaną działalność spośród organizacji społecznych działających w mieście i pozostaje zdecydowanie pod wpływem i kierownictwem kleru. [...] działalnością obejmuje całe miasto i [...] w wielu wypadkach odciąża ZM w spełnianiu zadań w zakresie opieki nad ubogimi”⁶⁶. W maju władze stwierdzały: „Po ostatnim oświadczeniu rządowym ws. [oświadczenie z marca – J. S.] uregulowania stosunków między Państwem a Kościołem kler katolicki nie tylko, że nie podał ręki do zgody, lecz co więcej walka się zaostrzyła i wykorzystuje się akcje do omijania ustaw”. Wskazywano w tym miejscu między innymi na przeprowadzoną przez „Caritas” bez pozwolenia zbiórkę uliczną⁶⁷. Kilka miesięcy później oceniano: „pozostający pod wpływem kleru jest najbardziej niesforny i wyłamuje się spod zarządzeń władz nadzorczych”, a ponadto w dalszym ciągu związek prowadził akcję „zdobywania jak największej ilości zwolenników przynajmniej jeśli nie wrogiego, to biernego oporu w stosunku do

---

⁶³ Korespondencja w tej sprawie: APG, ZMiMRN, sygn. 119, s. 21 i nast., Kuria Administracji Apostolskiej do Prezydenta Miasta Gorzowa dn. 26 II 1949 r.; Pismo Prezydenta M. do Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie dn. 5 III 1949 r. Prezydent zwracał uwagę, że wobec wejścia w życie rozporządzenia Rady Ministrów z 12 X 1947 r. w sprawie uchylecia rozporządzenia Rady Ministrów z 28 I 1934 r. o stowarzyszeniach służących katolickim celom religijnym i wyznaniowym prawny byt Związku „Caritasu” opiera się na prawie o stowarzyszeniach z 27 X 1932 r. i zgodnie z art. 15, 19, 23 i 41 prawa podlega nadzorowi władz. W związku z powyższym argumentacja Prezydenta opierała się na założeniu, iż do „Caritas” nie może być stosowany art. 9 punkt A prawa o stowarzyszeniach, natomiast działalność Związku należy podciągnąć pod art. 43 punkt A, B i C prawa o stowarzyszeniach – rozporządzenie Prezydenta RP z 27 X 1932 r. (Dz. U. RP, nr 94 poz. 808).

⁶⁴ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33, s. 39, Sprawozdanie miesięczne Prezydenta Miasta za maj 1949 r.

⁶⁵ APG, ZMiMRN, sygn. 119, s. 117, Prezydent Miasta Gorzowa do UWP Eksp. Gorzów dn. 5 IX 1949 r.

⁶⁶ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 35, s. 21, Sprawozdanie sytuacyjne Prezydenta Miasta za III kwartał 1948 r.

⁶⁷ *Tamże*, sygn. 33, s. 40, Sprawozdanie miesięczne Prezydenta Miasta za maj 1949 r.

obecnej rzeczywistości”⁶⁸. Ponadto „podopieczni »Caritasu« nie zawsze zasługują na poparcie i dary społeczeństwa dostają się w nieodpowiednie ręce. Z kuchni »Caritasu« nie korzystają najbiedniejsi, lecz przeważnie inteligencja pracująca”⁶⁹ (którą dookreślono w następnym sprawozdaniu jako „reakcyjną inteligencję”⁷⁰).

W październiku 1948 r. już po raz czwarty „Caritas” organizowała „Tydzień Miłosierdzia”. W związku z tym Komitet Wojewódzki PPR polecił I Sekretarzowi KP w Gorzowie, by nie dopuszczono do jakichkolwiek prób nadania mu akcentów politycznych. Niepokój władz wojewódzkich budził również fakt, iż w skład Komitetów Organizacyjnych „Tygodnia” wchodziły osoby reprezentujące władze miejscowe lub organizacje społeczne. „»TM« powinien zostać ograniczony jedynie do zbiorów pieniężnych bez jakichkolwiek innych imprez publicznych” – sugerował KW w Poznaniu⁷¹. W czasie trwania „Tygodnia” „zostały przekroczone przez organizację przepisy administracyjne, w wyniku czego „Caritas” został pociągnięty do odpowiedzialności karno-administracyjnej”⁷².

Kolejną kwestię stanowią ataki personalne na osoby duchowne i świeckie, szczególnie pełniące funkcje publiczne, a nie kryjące się ze swą działalnością i przekonaniami religijnymi. Tuż przed połączeniem ruchu robotniczego, w październiku 1948 r., doszło do czystek w łonie gorzowskiej PPR. Na połączonym posiedzeniu egzekutyw KM i KP PPR, tym samym, na którym wykluczono z partii Floriana Kroenke, ówczesnego wicewojewodę poznańskiego (za „wiązaną się i popieranie wszędzie wrogiego kleru”) oraz kierownika Wydziału Personalnego Ekspozytury UW Langa („zausznika Kroenkiego”), udzielono także nagany ówczesnemu przewodniczącemu PRN E. Piłarskiemu „za uleganie wpływom wrogiego kleru”. Formułowane przeciw niemu zarzuty zawierały także stwierdzenia: „hołdował klerowi” oraz „był wiceprezesem »Caritasu«”⁷³. Wymierzone w rozwiązany już przez ks. Administratora Związek były także ataki, do których doszło w kwietniu 1950 r. na b. prezesa Sądu Okręgowego Teofila Krycha. Oskarżano go m. in. o hamowanie życia politycznego wśród pracowników sądu oraz „bycie wiernym wyznawcą Kościoła katolickiego” i prezesem „Caritasu”⁷⁴. Sam zresztą dyrektor gorzowskiego stowarzyszenia ks. Rafał Markiton, zdaniem władz miejskich, był „o przekonaniach zdecydowanie reakcyjnych”⁷⁵. W jego postawie wobec władz

⁶⁸ *Tamże*, sygn. 33, s. 30; APG, PMRN, WSW, sygn. 1, s. 229, Sprawozdanie sytuacyjne Prezydenta M. za I kwartał 1949 r.

⁶⁹ APG, PMRN, WSW, sygn. 1, s. 247, Sprawozdanie sytuacyjne od 1 VII do 1 X 1949 r. W następnym sprawozdaniu kwartalnym (IV kw. 1949 r.) również podano, iż podopieczni „Caritasu” rekrutują się z reakcyjnej inteligencji, a w małej tylko części z biedoty. *Tamże*, s. 208.

⁷⁰ APG, PMRN, WSW, sygn. 1, s. 208, Sprawozdanie sytuacyjne za IV kwartał 1949 r.

⁷¹ APW, KP PPR, sygn. 3/V/18, KW PPR do I Sekretarza KP PPR w Gorzowie ws. Tygodnia Caritasu 3-10 X 1948 r. dn. 5 X 1948 r.

⁷² APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33, s. 13, Sprawozdanie sytuacyjne za IV kwartał 1948 r.

⁷³ APW, KP PPR, sygn. 3/VI/10, Protokół z połączonych posiedzeń egzekutyw KP i KM PPR w Gorzowie z dn. 16 X 1948 r.

⁷⁴ APW, KM PZPR, sygn. 40/I/2, Protokół II Konferencji Miejskiej PZPR w Gorzowie z dn. 15 IV 1950 r.

⁷⁵ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33 s. 13, Sprawozdanie sytuacyjne za IV kwartał 1948 r.

komunistycznych nastąpił przełom w 1949 r. – tak przynajmniej wynika ze sporządzonej we wrześniu 1949 r. jego charakterystyki⁷⁶. Trudno jest mi tę postawę jednoznacznie ocenić; nie można chyba wykluczyć, iż było to motywowane chęcią złagodzenia represji m. in. wobec Związku.

Kolejnym ciosem wymierzonym w „Caritas” było uderzenie w zaplecze lokalowe. Już na wspomnianym wcześniej plenum KM PZPR, które odbyło się 8 lutego 1949 r., sugerowano, by odebrać związkowi dwa warsztaty szkoleniowe⁷⁷. Główne działania skupione były jednak wokół sporu dotyczącego własności budynku przy ul. Warszawskiej 45, w którym mieściło się m.in. przedszkole „Caritas”. 24 marca 1949 r. Zarząd Miejski podjął decyzję o odebraniu tego budynku parafii Św. Krzyża, podjęto także próby zmierzające do przejęcia przedszkola w Gralewie i Słubicach⁷⁸.

W Gorzowie zdaniem Zarządu Miejskiego nieruchomości stanowiła jego własność i jego decyzją została przekazana Szpitalowi Miejskiemu na ambulatorium i lecznictwo chorób epidemiologicznych. Termin opuszczenia budynku wyznaczono do 15 maja⁷⁹, parafia jednak stała na stanowisku, iż dom ten jest jej własnością od chwili postawienia go w 1899 r., gdyż został on wybudowany za czasów niemieckich przez parafię katolicką na gruncie zakupionym ze składek i ofiar ówczesnych katolików Landsberga⁸⁰. Parafia udzielenie zezwolenia na użytkowanie budynku potraktowała jako formalność⁸¹. W tej sytuacji ksiądz Administrator Edmund Nowicki interweniował w Departamencie Politycznym MAP. Ten polecił pozostawienie w Gorzowie przedszkola, regulując jedynie sprawę własności budynku (wychodząc z założenia, iż budynek jest własnością miasta) oraz ustalając czynsz za jego wynajem⁸². Prezydent miasta polecił Zarządowi Nieruchomości Miejskich wyznaczyć czynsz dzierżawny wg obowiązujących stawek za cały okres używania budynku⁸³. Przedszkole „Caritas” było czynne nadal.

---

⁷⁶ *Tamże*, sygn. 93, s. 269.

⁷⁷ APW, KM PZPR, sygn. 40/II/1, Protokół zebrania Plenum KM PZPR w Gorzowie odbytego w dn. 8 II 1949 r.

⁷⁸ Budynek przyznany parafii w styczniu 1946 r. W sprawozdaniu Prezydenta Miasta za I kwartał 1949 r. odnotowano, iż Szpital Miejski „Odebrał należący do szpitala, a użytkowany przez Caritas budynek przy ul. Warszawskiej vis a vis Szpitala”. Informację więc podano przedwcześnie. APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33, s. 35.

⁷⁹ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33, s. 25, ZM w Gorzowie do katolickiego Urzędu Parafialnego, parafia Św. Krzyża w Gorzowie Wlkp. dn. 24 III 1949 r.

⁸⁰ Budynek został czasowo zabrany przez ówczesny Magistrat parafii w 1939 r. ponieważ w tym czasie epidemicznie panował dyfteryt. Po wojnie budynek odremontowano ze składek wiernych i przy ofiarnej ich pracy.

⁸¹ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33, s. 26, Parafia Św. Krzyża w Gorzowie Wlkp. do Miejskiej Komisji Lokalowej przez ZM w Gorzowie dn. 30 III 1949 r. W tej sprawie także zeznanie Polaków – autochtonów należących do parafii z 30 III 1949 r. *Tamże*, s. 27.

⁸² APG, ZMiMRN, sygn. 119 s. 43; SPG, sygn. 1330, s. 51, Departament Polityczny MAP do UW Poznańskiego z Poznaniu dn. 27 V 1949 r.

⁸³ APG, ZMiMRN, sygn. 119 s. 45. Prezydent Miasta Go. do UWP Eksp. Gorzów Wlkp. dn. 10 VI 1949 r. *Tamże*, s. 47, ZM do Zarządu Nieruchomości Miejskich w Gorzowie. Obliczony przez Zarząd Nieruchomości Miejskich czynsz dla przedszkola „Caritas” przy ul. Warszawskiej wynosił miesięcznie

Inaczej potoczyła się sprawa przedszkoli w Gralewie i Słubicach. Tu MAP poleciło nie przeszkadzać w przejmowaniu budynków na rzecz przedszkoli publicznych⁸⁴. Ich przejęcia nakazało dokonać do 10 czerwca 1949 r.⁸⁵

Decyzja Departamentu Politycznego dotycząca budynku przy Warszawskiej nie zadowolili Zarządu Miejskiego. O interwencję władze miasta zwróciły się do gorzowskiej Ekspozytury UW, działania swoje motywując koniecznością uruchomienia w budynku specjalnej szkoły podstawowej (tym razem już publicznej) dla dzieci upośledzonych z miasta i powiatu. Argumentując prośbę ZM podał: „ze wstępnych badań wynika, że dzieci na terenie miasta i powiatu kwalifikujących się do tejże szkoły jest już około 80”. Uruchomienie szkoły uzgodnione zostało przez Inspektorat Szkolny w Gorzowie z Kuratorium Szkolnym w Poznaniu, a brak odpowiedniego na ten cel budynku szkolnego – stał się kolejnym argumentem. Budynek „Caritas” odpowiadałby tym wymaganiom i ponadto – co podkreślono raz jeszcze – był własnością miasta. W tym czasie silnie rozwinięty Związek prowadził w Gorzowie pięć przedszkoli⁸⁶, więc – jak pisał prezydent miasta – „likwidacja jednego z nich nie powinna nastęrczać trudności i nie odbiłaby się specjalnie ze szkodą dla dziatwy w wieku przedszkolnym. Tym bardziej że ostatnio uruchomione zostały przedszkola Związku Zawodowego Pracowników Państwowych i TPD. Zresztą sprawa przejścia przedszkoli Caritas przez samorząd na skutek odgórnych poleceń jest kwestią już najbliższych miesięcy”⁸⁷.

5 sierpnia prezydent miasta kolejnym pismem wystosowanym do UWP Eksp. w Gorzowie próbuje przeforsować sprawę przejścia budynku przy ul. Warszawskiej 45. Sprawa jego zdaniem stawała się niezmiernie ważna i pilna, gdyż „odzyskanie” budynku umożliwiłoby uruchomienie szkoły z nowym rokiem szkolnym 1949/50. Kuratorium Szkolne przydzieliło na cele remontowe budynku przeznaczonego na szkołę specjalną 200 000 zł. Kwotę 300 000 zł na wyposażenie szkoły w sprzęt postanowił wyasygnować ZM⁸⁸, ale pomimo tych wszystkich zabiegów MAP nie zmieniło swego stanowiska w tej sprawie⁸⁹.

450 zł. Ogólna zaległość od 1 VII 1946 r. do 30 VI 1949 r. wynosiła 16 200 zł. Z.O.M. 1800 zł. M.K.O.S. 792 zł plus odsetki za zwłokę. *Tamże*, s. 47, Zarząd Nieruchomości Miejskich w Gorzowie do ZM w Gorzowie dn. 25 VI 1949 r.

⁸⁴ APG, ZMiMRN, sygn. 119, s. 43, Departament Polityczny do UW Poznańskiego do rąk Naczelnika Darczewskiego (?) w Poznaniu dn. 27 V 49 r.

⁸⁵ *Tamże*, sygn. 119, s. 44, UW Poznań. Eksp. w Go. do Prezydenta Miasta Go. oraz Starosty Pow. w Go. i Słubicach, dn. 7 VI 1949 r.

⁸⁶ W 1949 r. na terenie miasta istniało pięć przedszkoli „Caritas”: przy ul. Warszawskiej 45, Woskowej 1, Śląskiej 78, Spokojnej 69/5, Mieszka I 48 oraz 30 Stycznia 2. Ponadto gorzowski „Caritas” prowadził szkołę szycia i kroju przy ul. 30 Stycznia 2-3. Jak podawał w czerwcu tr. prezydent miasta „5 przedszkoli znajduje się pod kierunkiem kleru, a wpływy kierownictwa nie zawsze są zgodne z duchem czasu. ZM czyni starania przejścia tych przedszkoli”. APG, ZMiMRN, sygn. 119, s. 75 i nast., Prezydent Miasta Gorzowa do Wydz. Społ.-polit. UWP w Poznaniu dn. 28 VI 1949 r.

⁸⁷ APG, ZMiMRN, sygn. 119 s. 46, Prezydent Miasta Gorzowa do UWP Eksp. dn. 24 VI 1949 r.

⁸⁸ *Tamże*, s. 48, Prezydent Miasta Gorzowa do UWP Eksp. w Gorzowie dn. 5 VIII 1949 r.

⁸⁹ *Tamże*, s. 49, UWP Eksp. Gorzów Wlkp. do Prezydenta Miasta Gorzowa dn. 16 VIII 1949 r.

Przeciwko akcji odbierania „Caritas” przedszkoli Komisja Główna Episkopatu Polski protestowała m. in. w liście do rządu 22 czerwca 1949 r.⁹⁰

Nie były to jedyne przypadki odbierania (czy podejmowania prób odebrania) majątku „Caritas” w Gorzowie. Akcja była zresztą typowa dla całego terenu Ziemi Zachodnich. Jeszcze kilka miesięcy przed sporem o przedszkole przy ul. Warszawskiej podjęto próbę przejścia warsztatu „Caritas” przy ul. Wał Okrężny 14. Warsztat ten został przyznany na prośbę „Caritas” 12 lutego 1947 r. przez prezydenta miasta Gorzowa z przeznaczeniem na stolarnię, w którym zatrudnienie mieli znaleźć bezrobotni ubodzy. Pierwszą próbę odebrania warsztatu „Caritas” poczyniono już we wrześniu 1948 r. Zalegał on z czynszem (oszacowanym po przeprowadzonym remoncie, co miało wpływ na jego wysokość); „Caritas” zwracała się z prośbą o zaliczenie na poczet czynszu kosztownej renowacji, która czterokrotnie przekraczała wartość zaległości względem miasta. Prezydent Kujawski nie brał tego pod uwagę i 25 października nakazał wezwać do zapłacenia zaległości w ciągu czternastu dni; po tym terminie sprawę miano oddać do sądu. Parę dni wcześniej, 21 października „Caritas” zwróciła się z nadzieją do Rady Miejskiej. Ta okazała się życzliwsza, podejmując decyzję, by koszty remontu zaliczyć jednak na poczet czynszu⁹¹.

Prezydent miasta niestrudzenie donosił w kolejnych sprawozdaniach, iż gorzowski Związek „Caritas” prowadził na terenie miasta dwa warsztaty szkoleniowe oraz stołówkę: „Warsztaty te przydałoby się im zabrać”⁹². Co się zaś tyczy stołówek, to „wydaje się obiady dla inicjatywy prywatnej i inteligencji pracującej, natomiast naprawdę biedni w bardzo małym stopniu korzystają z akcji caritasowej. To samo odnosi się do rozmaitych przydziałów tekstylnych itp. Działalność »Caritasu« jest niekontrolowana i władze kościelne nadal odmawiają składania jakichkolwiek sprawozdań”⁹³; „Podopieczni »Caritasu« nie zawsze zasługują na poparcie i dary społeczeństwa dostają się w nieodpowiednie ręce”⁹⁴.

Ostateczny cios (jak się miało okazać) zadano „Caritas” w styczniu 1950 r. pomówieniami o nadużycia i nieprawidłowości w prowadzeniu ksiąg we Wrocławiu. Doskonałe pole do ataku dawało władzom korzystanie przez „Caritas” nie tylko z subwencji episkopatu i diecezji, ale także z różnorodnych zapisów, zbiorów i darowizn (również zagranicznych, pochodzących głównie od Polonii amerykańskiej i Komitetu Ratunkowego Episkopatu USA, które stanowiły podstawę funduszy i darów „Caritas”) oraz z dotacji państwowych i samorządowych. Podciągnię-

⁹⁰ List Komisji Głównej Episkopatu Polski do Rządu w sprawie polityki laicyzacji kraju i obrażania uczuć religijnych narodu, 22 czerwca 1949 r., Kraków; P. R a i n a, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1, lata 1945-59, Poznań 1994, s. 161.

⁹¹ Korespondencja w tej sprawie: APW, KP PPR, sygn. 3/V/18.

⁹² APW, KM PZPR, sygn. 40/II/1, s. 6, Protokół zebrania Plenum KM PZPR w Gorzowie dn. 8 II 1949 r.

⁹³ APZG, UWP Eksp. Gorzów, sygn. 33, s. 14, Sprawozdanie miesięczne Prezydenta Miasta Gorzowa za czerwiec 1949 r.; *tamże*, s. 65, Sprawozdanie miesięczne za miesiąc lipiec 1949 r.; *tamże*, s. 80, Sprawozdanie sytuacyjne Prezydenta Miasta za okres 1 VIII – 1 X 1949 r.

⁹⁴ *Tamże*, sygn. 33, s. 80, Sprawozdanie sytuacyjne Prezydenta Miasta za okres 1 VIII – 1 X 1949 r.

cie działalności Związku pod opiekę społeczną i ustawę o niej z 1923 r., co zdaniem Kościoła było nie do przyjęcia, stwarzało podstawy prawne do objęcia kontrolą subwencji nie tylko pochodzących z budżetu państwa⁹⁵.

23 stycznia 1950 r. zarządzeniem ministrów pracy i opieki społecznej, oświaty oraz administracji publicznej wprowadzono przymusowy zarząd Zrzeszenia „Caritas”⁹⁶. W związku z tym powołane zostały na całym obszarze państwa właściwe organa przymusowego zarządu dla wszystkich ogniw organizacyjnych „Caritas”, co nie miało doprowadzić do przerwania czy zaprzestania działalności, lecz jedynie zapewnić dalszą działalność zgodnie z celami i zadaniami zrzeszenia już pod kontrolą władz. Wobec tego poszczególni biskupi usiłowali doprowadzić do rozwiązania „Caritasu”, zwracając się do poszczególnych duchownych z poleceniem przeprowadzenia likwidacji i przekazania majątku Zrzeszenia kościołom parafialnym⁹⁷. Inną formą przeciwstawienia się polityce władz w tej sprawie było zaprzeczenie istnienia oddziałów parafialnych „Caritas” przez lokalne sfery kościelne oraz osoby prowadzące do tej pory te oddziały, co dezorganizowało działania organów zarządu przymusowego. W tej sytuacji w marcu tegoż roku UW w Poznaniu nakazał podjąć starania mające na celu niedopuszczenie do realizacji tego typu działań⁹⁸.

Tymczasem oskarżenia o nadużycia w „Caritas” wkrótce po ataku na Związek we Wrocławiu „cudownie” się rozmnożyły. 6 i 7 lutego 1950 r. pięcioosobowa komisja dokonała lustracji Oddziału „Caritas” przy parafii NMP⁹⁹. W jej wyniku ustalono, że „gospodarka pieniężna i materiałowa prowadzona była chaotycznie i rabunkowo”. Poza tym Komisja „stwierdziła również karygodne machinacje”. Główną odpowiedzialnością za ten stan rzeczy obciążono siostrę zakonną Anielę Joannę Sierszulską, która – jak podano „prowadziła całą gospodarkę, działając jednoosobowo”¹⁰⁰.

Jeszcze w lutym, jak donoszono w sprawozdaniu za pierwszy kwartał 1950 r., „proboszczowie przeprowadzili [...] wśród rad kościelnych propagowania, aby parafie przejęły przedszkola prowadzone dotychczas przez »Caritas«”. Akcja nie dała pożądanych rezultatów i przedszkola pozostały przy Związku. Podkreślano także wówczas, iż „duchowieństwo nawet popiera »Caritas« i nie chce stracić resztki swych wpływów”. Wyraz temu mieli dać trochę później dwaj gorzowscy proboszczowie, ks. dziekan Klimm i ks. Skibniewski, którzy to pieniądze zebrane na tacę 26 lutego przeznaczili na działalność „Caritas”. Negatywnie do Związku

⁹⁵ Więcej na ten temat zob. P. R a i n a, *op. cit.*, s. 207-210.

⁹⁶ Monitor Polski nr A - 11, poz. 112, dn. 28 I 1950 r.

⁹⁷ APG, PMRN, WSW, sygn. 21, s. 46, Ministerstwo Administracji Publicznej do Wojewodów oraz Prezydentów m. st. Warszawy i m. Łodzi.

⁹⁸ APG, PMRN, WSW, sygn. 21, s. 62. APG, SPG, sygn. 1327, s. 4, Akcja „Caritas” Oddziały parafialne, UWP do Starostów Powiatowych i Prezydentów Miast Wydzielonych (łącznie z Ziemią Lubuską) dn. 1 III 1950 r.

⁹⁹ APG, PMRN, WSW, sygn. 21, s. 37-41, Delegacje do Oddziału „Caritas” przy par. NMP w celu wykonania czynności inwentaryzacyjnych. *Tamże*, s. 33-34, Protokół z przeprowadzonej lustracji Oddziału „Caritas” przy parafii NMP w Gorzowie Wlkp. w dniach 6 i 7 lutego 1950 r.

¹⁰⁰ *Tamże*, s. 33-34, Protokół ... lustracji...; *tamże*, s. 31, Prezydent Miasta, Starosta Grodzki do UWP Wydz. Społ.-polit. b.d.

ustosunkował się natomiast inny gorzowski proboszcz, ks. dr Kwieciński (parafia Św. Krzyża)¹⁰¹.

3 lutego UW Poznański skierował do jednostek podległych w związku ze „zmianami organizacyjnymi” w Zrzeszeniu pismo z poleceniem rozpoznania stosunku poszczególnych księży do „przekształcanej” „Caritas”. Prócz podstawowych danych dotyczących tych duchownych należało w ankietach podać, czy dani księża brali udział w konferencji księży i działaczy katolickich w Poznaniu (26 stycznia 1950 r.) poświęconej „nadużyciom wrocławskim” oraz w krajowej naradzie przedstawicieli „Caritas” w Warszawie (30 stycznia 1950 r.). Należało także podać przyczyny, dla których księża obecni na konferencji w Poznaniu nie udali się do Warszawy, oraz jaki oddźwięk wywołała w terenie akcja rządu¹⁰². Żaden jednak z gorzowskich księży nie wziął udziału ani w jednej, ani w drugiej konferencji, pojechali tam natomiast trzy osoby świeckie, „działacze katolicycy”. Oceniając działania władz, prezydent miasta stwierdził, iż wywołały one „u postępowej części ludności oddźwięk dodatni, natomiast ta część ludności, która ulega bezkrytycznie wpływom kleru, odnosi się sceptycznie, oczekując wyników procesu we Wrocławiu”. Nie zaobserwowano natomiast żadnych „akcji na zewnątrz ze strony kleru [...] aczkolwiek niewątpliwie, tu w Gorzowie, jako siedlisku reakcyjnego kleru, zrobiono wszystko dla sparaliżowania naszych zamierzeń, czego wyrazem była niemożność pozyskania księży, nawet siostr zakonnych dla tej sprawy”¹⁰³.

Działania władz przeciwko „Caritas” doprowadziły dowołania na 30 stycznia 1950 r. w Krakowie konferencji plenarnej episkopatu, który wystosował tego dnia do Prezydenta RP protest w tej sprawie. Jednocześnie wydano oświadczenie, w którym rozwiązano kościelną „Caritas”, a kapłanów i wiernych zachęcano do dalszego praktykowania uczynków miłosierdzia w duchu Chrystusowego przykazania miłości bliźniego. Czytamy w nim m. in.:

Po zamianowaniu Państwowych Zarządów Przymusowych dla Caritasu, a tym samym po wyrwanu tej instytucji spod jedynie kompetentnej władzy Kościoła, dalsze prowadzenie tej instytucji przez kościelną władzę stało się niemożliwe. W tym stanie rzeczy i wobec niemożliwości ponoszenia odpowiedzialności za działalność instytucji, której kierownictwo jest lub ma być przejęte przez czynniki niekościelne - biskupi polscy stanęli wobec przykrojonej konieczności przystąpienia do rozwiązania dobroczynnej instytucji kościelnej „Caritas”¹⁰⁴.

Na terenie Administracji gorzowskiej „Caritas” została rozwiązana dekretem JE ks. Administratora Apostolskiego z 4 lutego 1950 r.¹⁰⁵

Oświadczenie episkopatu nakazano odczytać księżom w niedzielę 12 lutego w czasie wszystkich Mszy świętych, bez jakichkolwiek komentarzy¹⁰⁶. Władze zaka-

¹⁰¹ APG, PMRN, WSW, sygn. 1, s. 301-302, Sprawozdanie sytuacyjne za I kwartał 1950 r.

¹⁰² *Tamże*, sygn. 21, s. 29, UWP do Starostów Powiatowych i Prezydentów Miast Wydzielonych (łącznie z Ziemią Lubuską) dn. 3 II 1950 r.

¹⁰³ *Tamże*, sygn. 21, s. 29', Prezydent Miasta Gorzowa do Urzędu Wojewódzkiego Wydz. Społ. polit. w Poznaniu dn. 6 II 1950 r.

¹⁰⁴ G. Pytlak, *op. cit.*

¹⁰⁵ APW, KW PZPR, sygn. 36/XV/43, Oświadczenie Episkopatu Polski w sprawie „Caritas”, Kraków 30 I 1950 r.

zały duchownym odczytania owego oświadczenia, lecz „pewna ilość księży” uczyniła to, nie bacząc na ewentualne konsekwencje. W stosunku do tych księży, którzy mimo ostrzeżeń władz odczytali ów list, polecono wyciągnąć *ipso iure* bezwzględne konsekwencje¹⁰⁷.

Na protest Episkopatu odpowiedział z upoważnienia Bieruta premier J. Cyrankiewicz 15 lutego, odrzucając argumentację Kościoła, zarzucając jej „bezpodstawność z prawniczego punktu widzenia” oraz, iż jest „odbiciem niechęci pogodzenia się ze zmianami, które dokonane zostały w Polsce, oraz z opartym na nich i obowiązującym porządkiem prawnym”¹⁰⁸.

Ks. Administrator księżom administracji gorzowskiej oficjalnie nie zabronił brania udziału w pracach nowego „Caritas”, nieoficjalnie jednak – jak wynika z informacji władz – 7 lutego (zarządzenie nr 368/50) polecił proboszczom „Caritas” rozwiązać i wycofać się z pracy¹⁰⁹. Episkopat oficjalnie tego typu nakazom przeczył, była to jednak, jak sądzę, odpowiedź na stosowanie przez władze metody przymuszania księży do pracy w ramach nowych zarządów¹¹⁰.

W Gorzowie jako jedyny nie zgłosił się do pracy Zarząd Parafialny „Caritas” przy parafii NMP, który nadal prowadził kuchnię i przedszkola, z tą jednak różnicą, że prowadził je wyłącznie personel stały i płatny. Zgodnie z wcześniejszymi poleceniami władz kościelnych były Zarząd stał na stanowisku, iż te instytucje stanowią własność parafii, na co ówczesny prezydent miasta nie znalazł dowodów. Proboszcz parafii ks. dziekan Klimm deklarował co prawda gotowość poparcia dla „Caritas”, lecz brakiem czasu tłumaczył niezajmowanie się sprawami Zrzeszenia¹¹¹.

Nieprzerwanie pracowały przedszkola „Caritas” istniejące na terenie miasta (było ich w sumie pięć). Księża podawali do wiadomości władz miejskich, iż utrzymywane one były wyłącznie z funduszy parafialnych, na co prezydent miasta także nie znajdował przekonujących dowodów. W marcu przedszkola te korzystały już z subwencji Zarządu Diecezjalnego¹¹². Z zadowoleniem odnotowano wówczas:

Społeczeństwo korzysta obecnie więcej, niż poprzednio z pomocy „Caritas”, jednakowoż dużo parafian jest po stronie kleru, który sieje pogłoski, że „Rząd specjalnie szuka dziury w całym, aby podpo-

¹⁰⁶ *Tamże*.

¹⁰⁷ APG, SPG, sygn. 1327, s. 5. APG, PMRN, WSW, sygn. 21, s. 72, Środki prawne wobec duchownych w sprawie „Caritas”, UWP do Starostów Powiatowych i Prezydentów Miast Wydzielonych (łącznie z Ziemią Lubuską) dn. 10 III 1950 r. Konsekwencje wyciągano opierając się na art. 18 prawa o wykroczeniach.

¹⁰⁸ APW, KW PZPR, sygn. 36/XV/43, List Prezesa Rady Ministrów Józefa Cyrankiewicza do Ks. Kardynała Adama Sapiehy, Warszawa dn. 15 II 1950 r.

¹⁰⁹ *Tamże*, sygn. 36/XV/28, Prezydent Miasta, Starosta Grodzki w Gorzowie Wlkp. do UWP Wydz. Społ.-polit. w Poznaniu dn. 14 III 1950 r.

¹¹⁰ Więcej na ten temat zob. List Sekretarza Episkopatu bp. Z. Choromańskiego do Ministra Administracji Publicznej W. Wolskiego o zarzutach i postępowaniu władz wobec duchowieństwa w trakcie likwidacji kościelnego „Caritasu”, 9 II 1950 r., Warszawa, [w:] P. R a i n a, *op. cit.*, s. 217-219.

¹¹¹ APW, KW PZPR, sygn. 36/XV/28, Prezydent Miasta, Starosta Grodzki w Gorzowie Wlkp. do UWP Wydz. Społ.-polit. w Poznaniu dn. 14 III 1950 r.

¹¹² *Tamże*.

rządkować Kościół Państwu”. Brak jednak zorganizowanej akcji uświadamiającej, która by wykazała, że sprawa „Caritas” nie powinna być łączona z religią, co na tut. terenie czyni kler. Stosunek katolików do nowego Zarządu Diecezjalnego jest pozytywny, a Zarząd cieszy się nawet zaufaniem Kurii Admin. Apostolskiej¹¹³.

W kwietniu UW Poznański po raz kolejny zbierał informacje dotyczące duchowieństwa, polecając nadesłać charakterystyki wszystkich księży wraz z krótkimi życiorysami. Dane te powinny były zawierać imię, nazwisko oraz stanowisko zajmowane przez księdza, ponadto parafię, w której pracował. Należało także podać, czy dany ksiądz brał udział w zjeździe w Poznaniu (26 stycznia 1950 r.), Warszawie (30 stycznia 1950 r.) lub Gorzowie, czy podpisał ostrzeżenie, czy odczytał list episkopatu w sprawie „Caritas”, czy brał udział w zjeździe Zw. Bojowników w Poznaniu i czy wreszcie ogłosił zbiórkę „Caritas”. Informacje te, tj. ponad trzydzieści charakterystyk, przesłane zostały do Ekspozytury UW w Gorzowie¹¹⁴. Wyniki zebranych informacji nie są mi niestety znane, gdyż dotychczasowych charakterystyk nie odnalazłem.

Akcja przejęcia przez państwo kościelnej „Caritas” rozgrywała się w trakcie toczących się już od 1948 r. rozmów Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu zmierzających do wypracowania *modus vivendi* pomiędzy dwoma antagonistami, co nastąpiło 14 kwietnia 1950 r. Informowano, iż organizacja kościelna „Caritas” przekształcona została w Zrzeszenie Katolików dla niesienia pomocy biednym i potrzebującym. Episkopat umożliwiał działalność duchownych pragnących pracować w tym Zrzeszeniu¹¹⁵, jednak po rozwiązaniu kościelnej „Caritas” dotychczasowe jej oddziały parafialne zaczęto przekształcać w Parafialne Zespoły Charytatywne¹¹⁶.

Swój stosunek do Zrzeszenia Katolików „Caritas” zarejestrowanego 8 lipca 1950 r. Episkopat określił we *Wskazaniach Episkopatu Polski odnośnie kościelnej akcji miłosierdzia chrześcijańskiego*. W dokumencie tym podkreślono *mens novum* zrzeszenia nie będącego spadkobiercą kościelnej „Caritas”, wskazując jednocześnie, iż do zrzeszenia duchowieństwo powinno odnieść się tak, jak dotychczas Kościół ustosunkowywał się do organizacji o charakterze świeckim, humanitarnym, mając przy tym na uwadze przepisy prawa kanonicznego¹¹⁷.

Likwidacja kościelnej „Caritas” była jednym tylko z etapów w polityce władz komunistycznych zmierzającej do ubezwłasnowolnienia Kościoła katolickiego w

¹¹³ *Tamże*.

¹¹⁴ APG, PMRN, WSW, sygn. 21, s. 80-82, Urząd Wojewódzki Poznański Ekspozytura w Gorzowie do Ob. Starostów Powiatowych i Prezydentów Miast Ziemi Lubuskiej dn. 15 IV 1950 r.; Prezydent Miasta, Starosta Grodzki w Gorzowie Wlkp. do Ekspozytury UWP Wydz. Społ.-polit. w Gorzowie Wlkp. dn. 28 IV 1950 r.

¹¹⁵ Protokół Wspólnej Komisji Rządu RP i Episkopatu w związku z zawartym porozumieniem, ZAAKLiPP 1950, nr 1-2, s. 74.

¹¹⁶ G. Pytlak, *op. cit.*

¹¹⁷ *Wskazania Episkopatu Polski odnośnie kościelnej akcji miłosierdzia chrześcijańskiego*, ZAAKLiPP 1950, nr 9-12, s. 259. Zob. także: *Dowód wobec historii. List Episkopatu do Prezydenta B. Bieruta o sytuacji Kościoła Polskiego, 12 września 1950 r.*, Częstochowa, [w:] P. R a i n a, *op. cit.*, s. 258.

Polsce. Jej głównym celem było, jak zauważał Józef Światło, materialne osłabienie Kościoła i ograniczenie jego wpływów na w większości katolickie społeczeństwo Polski¹¹⁸.

Juliusz Sikorski

„CARITAS” IN GORZÓW WLKP. (LANDSBERG) IN JAHREN 1946-1950

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Verband der Apostolischen Administration „Caritas” in Gorzów entstand am 16. Januar 1946. Er hatte das Ziel, die karitative Aktion der katholischen Kirche zu koordinieren. In Gorzów gab es 3 Pfarrabteilungen. „Caritas” hatte hier überdies 5 Kindergärten, 2 Tischlewerke, 2 Nähereien und 2 Küchen für Arme. Der Verband organisierte jedes Jahr viele karitative Aktionen. Ende 1947 begannen die Kommunisten „Caritas” zu attackieren. Sie haben zum Beispiel versucht, ihm ein Tischlerwerk und einen Kindergarten wegzunehmen. Der entscheidende Schlag kam im Januar 1950. Der Verband wurde der Finanzhinterziehung beschuldigt und daraufhin aufgelöst. Auf diese Stelle gründeten die Kommunisten die Vereinigung der Katholiken „Caritas”.

---

¹¹⁸ Z. B ł a ż y ń s k i, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940-1955*, Londyn 1986, s. 179.